

6. Ибайдуллаев Т. Г. УЗБЕКСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ОДЕЖДА В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ //Культура в евразийском пространстве: традиции и новации. – 2020.

OILAVIY NIZOLAR VA AJRIMLAR - JAMIYAT ZAVOLI

(PhD), Ibaydullayeva Umida Rustamjonovna

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Tirkasheva Mavluda Akram qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy ajrimlari haqida so‘z yuritilib, unda oila va nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oilalarda yuzaga kelayotgan nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o‘rganilib, tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Oila va nikoh munosabatlari, oilaviy hayotga tayyorlash, milliy o‘ziga xoslik, nizolar, ajralishlar, salbiy asoratlar, ilmiy izlanishlar, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy-psixologik, maxsus tadqiqot.

Respublikamizda so‘nggi yillarda oila institutini mustahkamlash, oilalarda sog‘lom muhitni yaratish, oila qadriyatlari va oiladagi shaxslararo munosabatlarini shakllantirish orqali oilaviy munosabatlarini barqarorlashtirilishiga qaramay, oilalarning barbod bo‘lishi holatlari ortib borayotganligini, oilaviy munosabatlar ayniqsa, ota-ona va farzand, er-xotin o‘rtasidagi nizolar tufayli oilalarda nosog‘lom muhitning hukm surishi, oiladagi ruhiy ziddiyatlar salbiy oqibatlarni keltirib chiqarayotganligini ko‘rishimiz mumkin.

Jamiyatda paydo bo‘lgan har bir holatning o‘ziga yarasha sabab va omillari bo‘ladi. Oilalarning buzilishi barcha jamiyatlarni qattiq tashvishga solib, ushbu muammoni hal etish uchun har bir jamiyat turli choralarni ko‘rib kelmoqda.

Oilalardagi kuzatilayotgan ajralishlarning asoratlari oila a‘zolari va qarindosh-urug‘lar o‘rtasida nihoyatda ayanchli oqibatlar, noxush holat va hodisalar keltirib chiqarayotganligi kuzatilmoqda.

O‘zbekiston psixologlari tomonidan o‘zbek oilalariga xos muammolarni o‘rganish yuzasidan bir qator muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ana shu ilmiy ishlarda oila va nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, o‘zbek oilalaridagi milliy o‘ziga xoslik, undagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o‘rganilib, tahlil qilingan. Aslida oilaviy turmushda yuzaga keladigan muammolar, hatto oilalarning buzilishi va uning salbiy asoratlari undagi shaxslararo munosabatlar ta’sirining natijasi ekanligini hech qachon unutmasligimiz kerak. Bundan kelib chiqadigan xulosa shundan iboratki, oila barqarorligi, baxtli va farovon turmush kechirish, albatta, shaxslararo munosabatlarga bog‘liq ekanligini aytib o‘tishimiz joiz.

Oila qo'rg'onining poydevori, uning mustahkam qal'asi, er-xotinni mahkam bog'lovchi rishtasi nikohdir. Nikoh insonlar jamiyatida eng muqaddas bitim hisoblanadi. Chunki hayotda halol va haromni ajratish, er-xotinning haq-huquqlariga rioya etish, oila qurish, inson naslining davomiyligini ta'minlash, yosh avlod tarbiyasi kabi muhim masalalarning hammasi shar'iy nikohga bog'liqdir. Shuning uchun dinimiz oilani nikoh asosida qurishga alohida ahamiyat beradi. Ming afsuslar bo'lsinki, so'nggi yillarda oilaviy ajrimlar ko'payib ketmoqda. Quyida oilaviy ajrimning salbiy oqibatlaridan ba'zilarini bayon qilamiz:

1. Ajrashgan er va xotinning hech bo'lmaganda obro'si to'kilishi. Erga nisbatan *"bitta xotinni eplay olmadi, yaxshi odam bo'lganda ayoli bilan chiroyli muomala qilib yashar edi"*, degan gap-so'zlar, ayolga nisbatan esa *"erining xizmatini qilolmadi, yaxshi ayol bo'lganida erining izmidan chiqmasdan, murosa qilib, tinchgina yashar edi"*, degan qarashlar kelib chiqadi. Ajrim oqibatida "boshi ochiq" ayol va "bo'ydoq" erkaklar paydo bo'ladi. Bu holat odatda jamiyatda zino va hayosizliklarning kelib chiqishiga sabab bo'lib, ma'naviy muhitni buzilishiga olib kelmoqda. Oqibatda ba'zi "boshi ochiq" yoshgina ayollar noqonuniy ikkinchi, uchinchi va hatto to'rtinchi xotinlikka ham rozi bo'lmoqdalar.

2. O'rtadagi farzandlarni tirik yetim bo'lib, sarson bo'lishi. Bechora farzandlar o'rtada sarson va sargardon bo'lib, nima qilishni bilmaydi. Otasiga boray desa ona norozi, onasiga boray desa ota ruxsat bermaydi. Otasi bilan suhbatlashsa, *"onang unday, onang munday"* deganga o'xshagan gaplarni gapirib bolaga onasini yomonlaydi va yomon ko'rsatishga harakat qiladi. Onasi bilan gaplashsa, *"otang bunday, otang unday"* degan gaplarni gapirib bolaga otasini yomonlaydi. Natijada bola ikki o'tni orasida qolib, bir qancha mashaqqatlarga duch keladi. Tarbiyasi buziladi. Ota-onaga ajrimi aksar hollarda farzandni noqobil bo'lib voyaga yetishiga sabab bo'ladi. Afsuski, qarovsiz qolayotgan, ota-onasi bor ba'zi bolalarni mehribonlik uylariga topshirish holatlari ham uchramoqda.

3. Ajrashuvchi ikki yoshning ota-onalarining mashaqqat chekishi. Ota-onaga orzu havas qilib, qancha mehnat-mashaqqat va qiyinchiliklar bilan farzandini to'y qilib: *"Zimmamdagi vazifani bajardim, bolamni oilali qildim"* deb endi erkin nafas olib turgan paytda farzandini oilasi buzilsa, ota-onaga moddiy va ma'naviy jihatdan qattiq zarba bo'ladi. Ota-onaga va boshqa barcha qarindoshlar ruhiy iztirobga tushadi.

Ajrimlar oiladagi doimiy janjal va mojarolar, er-xotin o'rtasida bir-birini tushunish va totuvlikning yo'qligi, moddiy yetishmovchilik, qaynona-kelin munosabatlari, oiladagi ma'naviy notenglik, alkogolizm, yigit yoki qizning yangi hayotga tayyor emasligi tufayli yuzaga kelyapti. Barbod bo'layotgan oilalar, boshi qotgan erkak, sarson-sargardon ayollar hayotini kuzatar, ko'ngil kechinmalari, iztiroblariga quloq tutar ekansiz, beixtiyor mashhur yozuvchi Lev Tolstoyning *"Hamma baxtli oilalar bir-biriga o'xshaydi, har bir baxtsiz oila — o'zicha baxtsiz"* degan gapi yodingizga tushadi. Yuqorida keltirilgan sabablar bu g'animat umrda insonga berilgan bebaho ne'mat — oila butunligiga soya solishga arzirmikan?

Har bir oilada er-xotin tinch-totuv, ahil-inoq ravishda, baxt nashidasini surib yashashi ayni muddaodir. Buning uchun hamma harakat qiladi. Ammo, jon bor joyda janjal bor, deganlaridek, kishilar istamasalar ham, oila a'zolari — er-xotin orasida tushunmovchiliklar, kelishmovchiliklar va urish-janjallar chiqib turishi bor. Ushbu

holatni to'g'ri hal qilish ham oilaning va uning a'zolarining saodatiga xizmat qiladigan muhim omillardan biridir.

Bu masalada ikki taraf ham bir-birini yaxshi tushunishi, ayol erning, er ayolning fikrlariga rioya qilishi lozim. Ikkovlari bir-birlarining odatlarini, nimadan xafa va nimadan xursand bo'lishlarini, ruhiy kechinmalarida va kayfiyatlarida bo'ladigan o'zgarishlarni yaxshi tushunib yetishlari zarur. So'ngra bir-birlarini xafa qiladigan harakatlardan yiroq bo'lib, xursand qiladigan narsalarga yaqin bo'lishga harakat qilishlari kerak.

Qalb halovati inson hayotining mazmunidir. Uni hamma oilasidan topmog'i lozim. Agar bunday bo'lmasa-chi? Halovatni ko'chadan, do'stlaridan, begonalardan izlay boshlaydi. Endigina turmush qurgan yosh oilani olaylik. Kelin-kuyov kemada uzoq safarga chiqqan yo'lovchilarga o'xshaydi. Kemaga chiqishadi-yu hech qachon ortga qaytmaslikka, doimo birga, bahamjihat bo'lishga barchaning guvohligida so'z berishadi. Ammo...

Mutaxassislar kuzatuviga ko'ra, turmushning dastlabki uch yilida ajralish uchun eng ko'p ehtimollik bo'larkan. Sababi, bu vaqtga kelib er-xotin bir-birini anchagina bilib, xato-kamchiliklarini ko'rib, bir-biridan to'yish hissi paydo bo'lishi aniqlangan. Mana shu davrdan eson-omon o'tib olgan oila yanada mustahkamlanar ekan.

Oilalarda nizo va ajrimlarni oldini olish va ularni yuzaga kelmasligi uchun quyidagi tavsiyalarni aytib o'tamiz.

- Oilada er-xotin bir-biriga ishonishi lozim;
- Er va xotin o'zidagi kamchiliklarini ustida ishlashi va uni takrorlashdan tiyilishi kerak;
- Har bir oilada er va xotin bir-birini va oila a'zolarini o'zaro hurmat qilishi darkor;
- Oilada bir-birini tanqid qilish kerak emas;
- Er-xotin oilada kechirimli bo'la olishi oilalarda yuzaga kelayotgan nizo va ajrimlarning yuzaga kelmasligiga sabab bo'ladi deb aytish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G.Qarshiboyeva, U.Ibaydullayeva Oila psixologiyasi. Toshkent "Bayoz" 2022

2. Ibaydullayeva, U. (2023). PSIXOLOGIYADA OTA-ONA VA FARZAND MUNOSABATI MUAMMOSINING O'RGANILISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (I).

3. Umida, I. (2023). MUTAFAKKIR OLIMLARNING OILA, OTA-ONA VA FARZAND MUNOSABATI BORASIDAGI QARASHLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 345-348.

4. Ibaydullayeva U.R. O'smirlik davridagi farzandlarda yuzaga keladigan inqirozli vaziyatlarning nazariy jihatlar. *Psixologiya Ilmiy jurnal* №2, 2023

5. Ibaydullayeva U.R., Tirkasheva M.A. Oilada ajrimlar yuzaga kelishi va unga olib keluvchi sabablar. "Zamonaviy ijtimoiy psixologiya: An'analar va istiqbollar" mavzusidagi 1-xalqaro ilmiy-amaliy anjuman Jizzax-2023 19-20 may 1-qism

6. Ibaydullayev T. G. ETHNIC CLOTHS AS A MAIN FACTOR OF NATIONAL CULTURAL DEVELOPMENT //EurasiaScience. – 2019
7. Ибайдуллаев Т. КЛАССИФИКАЦИЯ УЗБЕКСКОГО ТРАДИЦИОННОГО КОСТЮМА (В РАЗРЕЗЕ АНАЛИЗА ЖЕНСКИХ КОСТЮМОВ) //InterConf. – 2021.
8. Usmanov, S., & Abduraxmanov, Z. (2023). VIRTUAL EDUCATIONAL SYSTEM FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue), 55-63.
9. Alimov, N. (2023). CULTURE OF WESTERN AND ORIENTAL COUNTRIES. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире.
10. Yuldashev, S. (2021). THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER IN MILITARY EDUCATION. International Journal of World Languages, 1(2).
11. Sunatullaevna, K. A., & Axmedovich, R. O. (2022). Internet is a depression. The benefits and harms of cyberspace on the human psyche. Eurasian Scientific Herald, 5, 69-73.
12. Umdjon, Y., & Madina, A. (2023, April). PROFESSIONAL MOTIVATION AND ITS STRUCTURE IN THE MANAGEMENT PROCESS. In E Conference Zone (pp. 11-16).
13. Umidjon, Y., & Humora, V. (2023). GENDER FARQLARNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK TOMONLARI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 386-390.
14. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 658-662.
15. Barno, N., & Buvirobiya, H. (2023). MAKTABGACHA YOSH DAVRIDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASINING O 'ZIGA XOS TOMONLARI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 394-397.
16. Равшанов, О. (2022). Конфликты между учителем и учениками и способы их решения. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 508-511.
17. Axmedovich, R. O. (2022). GLOBALLASHGAN AXBOROT DAVRI VA SHAXSNING AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 38-44.
18. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).
19. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. Open Access Repository, 4(2), 500-505.

20. Каршибоев, С. (2022). Yosh yetakchining rahbarlikka xos psixologik jihatlari. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 464-467.

21. Аракулов, Г. Т. (2023). МЕДИКО-СОЦИАЛЬНАЯ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ДЕТЕЙ С РАННИМ ДЕТСКИМ АУТИЗМОМ. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 872-877.

22. Arakulov, G. (2023). ТАЖОВУЗКОРЛИК-ЎСМИРЛАРДА ЗАМОНАВИЙ ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(3), 15-21.

TEXNIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARNING ILMIY- TEXNIK IJODKORLIK FAOLIYATINI TARBIYALASHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI

Parmonov Abdutolib Abduvahob o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
pabdutolib@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada talabalar ilmiy-texnik ijodkorlik faoliyat jarayonida shaxsning ehtiyojlarini shakllantirish imkoniyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ijodkorlik, shaxs, jarayon, sifat, tarbiya, fikrlash, yetakchilik, munosabat, intilish, mahorat.

Texnika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijodkorligi shaxsning ichki his-tuyg'usini rivojlantirish va tarbiyalash muammosiga yetakchi psixologlar vakillari e'tiborini qaratganlar. Ijodkorlikda shaxs hissiy ehtiyojini shakllantirish talabalarni ijodkorlikka tayyorlashning muhim vositalaridan biridir. Bu ishni samarali amalga oshirish esa, shaxs ichki ehtiyojining o'ziga xos bo'lish – psixologik jihatlari tabiati va uning rivojlanish qonuniyatlarini bilishni taqazo etadi.

Shu ma'noda talabalar ilmiy-texnikaviy ijodkorlik faoliyatida rahbarning shaxsiy sifatleri namoyon bo'ladigan uning tashkiliy – pedagogik va psixologik jihatlari talabalarda ehtiyojini tarbiyalashning asosiy manbai bo'lib xizmat qiladi.

Talabalar ilmiy-texnikaviy ijodkorlik faoliyati jarayoni shaxsning ehtiyojlarini shakllantirish va qondirish uchun keng imkoniyatlarga ega. Muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyoj deganda, shaxsning yuqori maqsad yoki natijaga erishishga bo'lgan intilishni tushuniladi. Bu ehtiyoj kishining faol izlanishi, tinib-tinchimaslik xususiyatlarini namoyon qiladi.

Birinchilikka erishi ehtiyojining aksi esa omadsizlikdan qochish (qo'rqish), loqaydlik va tanballik hisoblanadi. Bunday shaxslar muvaffaqiyatga erishidan ko'ra ko'proq ortiqcha ko'ngilsizlik, gap-so'zdan qochibgina ishlarni nomiga bajaradilar.

Hozirgi zamonda shaxsning muhim ijodkorlik faoliyati shakli sifatida fikrlash e'tirof etiladi. Fikrlash 3 ta o'ziga xos tavsifga ega.

- *Fikrlash* - bu har xil muammo masallalarni echishga yo'naltirilgan faoliyat;
- *Fikrlash* - bu inson ichki tuyg'usi bilan bog'liq amalga oshiriladigan faoliyat;